

LINGVOKULTUROLOGIYA VA ETNOLINGVISTIKANING ALOHIDA FAN SIFATIDA SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI

Azimova Muazzam A'zamboyevna

Buxoro Muhandislik Texnologiya Instituti

Xorijiy tillar kafedrası ingliz tili fani o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7204574>

XX-asr oxirida til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik muammosiga qiziqishning ortishi antropologik tilshunoslikning farqlanishiga, til va madaniyat fanlarining shakllanishiga turtki bo'ldi. Muammoni o'rganishga yondashuvlardagi farq ko'plab yo'nalishlarni keltirib chiqardi: etnopsixolingvistika (Yu.A.Sorokin); lingvo-folkloristika (P.G. Bogatyrev, A.N. Veselovskiy, A.P. Evgenyeva, A.A. Potebnya); lingvistik, lingvokulturologik va kontrastiv yo'nalishlar (V.N. Teliya); madaniy tilshunoslik, antropologik tilshunoslik (etnolingvistika) va lingvistik antropologiya (N.S.Tolsti, A.S. Gerdt); etnodialektologiya (N.V. Drannikova) va boshqalar. Biroq, bu sohalarning hech biri til va madaniyat o'rtasidagi munosabatlar muammosini har tomonlama va har tomonlama yoritib bera olmadi. Va, natijada, bu o'tgan asrning lingvokulturologiyasining paydo bo'lishi va keyinchalik tilshunoslikning mustaqil yo'nalishiga aylanishiga 90-yillarga qadar olib keldi.

Lingvokulturologiyaning fan sifatidagi asoslari V. fon Gumboldt, A.A. kabi taniqli tilshunoslarning asarlarida shakllantirilgan. Potebnya, E. Sapir va boshqalar [1], ammo "madaniy tilshunoslik" atamasi ancha keyin paydo bo'lgan. Uning rus tilshunosligida paydo bo'lishi, birinchi navbatda, frazeologik maktabini o'rganish bilan bog'liq V.V. Teliya va V.N.Vorobyovning asarlari, tadqiqot V.A. Maslova va boshqalarda aks etgan.

Ushbu tendentsiya mavjud bo'lgan davrda lingvokulturologiyaga ko'plab ta'riflar taklif qilingan: "Lingvokulturologiya va etnolingvistika tilshunoslikning tilshunoslik va madaniyatshunoslik chorrahasida paydo bo'lgan va xalq madaniyatining ko'rinishlarini o'rganadigan va til o'zida aks ettirilgan va mustahkamlangan tilshunoslik bo'limidir" [1]. "Madaniy tilshunoslik va etnolingvistika murakkab ilmiy fan bo'lib, u madaniyat va tilning faoliyat ko'rsatishidagi munosabati va o'zaro ta'sirini o'rganadi va bu jarayonni lingvistik va ekstralingvistik (madaniy) mazmun birligida birliklarning yaxlit tuzilmasi sifatida aks ettiradi". "Madaniy tilshunoslik til va nutqda madaniyatning namoyon bo'lishi, aks etishi va fiksatsiyasini o'rganuvchi fandir" [2]. "Etnolingvistika – jonli milliy tilda mujassam bo'lgan moddiy madaniyat va mentalitetni o'rganuvchi hamda til jarayonlarida ularning etnik guruh tili va madaniyati bilan samarali davom etishida namoyon bo'ladigan ilmiy fandir".

G'arb olimlari tilning madaniyatdan ajralmasligini (madaniyatdagi til, til madaniy hodisa sifatida va hokazo) ta'kidlaydigan "til madaniyati" atamasini qo'llaydilar [1]. Tilshunoslik, etnografiya, madaniyatshunoslik va psixolingvistika kabi fanlarning "qotishmasi" bo'lgan lingvokulturologiyaning (etnolingvistika) ob'ekti madaniyat va til – "til madaniyatning aksi va fiksatsiyasi sifatida, madaniyat esa til prizmasi orqali"dir.

Lingvokulturologiya fanining o'rganish predmeti insoniyat tomonidan yaratilgan moddiy va ma'naviy madaniyat... "dunyoning lingvistik rasmini" tashkil etuvchi barcha narsalar, qimmatli madaniy ma'lumotlar shaklida taqdim etiladigan til birliklari, til birliklari va nutq birliklaridir. til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro ta'sirning madaniy jihatdan ahamiyatli mazmuniga, sinxron harakat vositalariga va usullariga ega [1].

Lingvokulturologiya ob'ektiv voqelikning ob'ektlari va hodisalarini, ya'ni semantikasida tashuvchi xalq madaniyatini aniq yoki bilvosita aks ettiruvchi komponentni o'z ichiga olgan tilning madaniy jihatdan belgilangan birliklarini o'rganadi.

Mavjud barcha fikrlarni umumlashtirib, biz lingvokulturologiya murakkab fan bo'lib, uning maqsadi nafaqat til faktlari orqali madaniyat faktlarini o'rganish va tilda kodlangan tavsiflash, balki nafaqat madaniy ma'lumotlarni o'qishdir", balki tilda yashiringan madaniy ma'nolarga munosib javob berish imkonini beradigan ona tili bo'lmaganlarda madaniy kompetentsiyani shakllantirish orqali muvaffaqiyatli madaniyatlararo muloqotni ta'minlash degan xulosaga keldik. Shunday qilib, lingvokulturologiyaning vazifasi tildagi madaniyatning barcha mumkin bo'lgan ko'rinishlarini o'rganishdir.

Aynan lingvokulturologiya antropologik tilshunoslikning "vorisi" bo'lib, tilda ifodalangan inson psixik faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini tushunishga, bu xalq dunyosining lingvistik rasmini tashkil etuvchi milliy ahamiyatga ega kategoriyalar doirasi til hamjamiyati lingvistik birliklarga kiritadigan madaniy ma'nolarni aniqlashga va tan olishga, natijada esa konturni belgilashga intiladi.

V.V. Vorobyovning ta'kidlashicha "lingvokulturologiya sintezlovchi turdagi murakkab ilmiy fan sifatida madaniyat va til o'rtasidagi munosabatlarni yaxlit va tizimli o'rganish bilan tavsiflanadi va zamonaviy me'yorlar va umuminsoniy qadriyatlar tizimiga e'tibor qaratadi".

Til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik muammosi bilan lingvokulturologiyadan tashqari lingvomadaniyatshunoslik va etnolingvistika ham bevosita ishtirok etadi. Ikkinchisi lingvistik tadqiqot usullarini madaniyatning "kontent rejasi" ga rasmiy qo'llash usullari batafsil ko'rib chiqiladigan yo'nalish sifatida tavsiflanadi.

REFERENCES

1. Maslova V.A. Lingvokul'turologiya [Linguoculture]. Moscow, 2019. (In Russ.).
2. Герд А. С. Введение в этнолингвистику. Курс лекций и хрестоматия. Введение в этнолингвистику (курс лекций и хрестоматия) / С. -Петерб. ун-та, 2021.
3. Саттарова Н.А. Лингвокультурологическая и этнолингвистическая характеристика. - Воронеж: Воронежского университета, 2019.